

DYSKUSJE, POLEMIKI

<http://dx.doi.org/10.15762/ZH.2018.46>

RADOSŁAW KRAJNIAK*
(Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)

O ŚREDNIOWIECZNYCH PLEBANACH KOŚCIOŁÓW
WCHODZĄCYCH W SKŁAD OBECNEJ ARCHIDIECEZJI GDAŃSKIEJ
NA MARGINESIE PRACY AGNIESZKI KOBUS**

Opublikowany w 2014 r. przez Agnieszkę Kobus wykaz rządców placówek duszpasterskich Archidiecezji Gdańskiej¹ i znaczne niedociągnięcia zauważone w spisach dotyczących duchownych z okresu średniowiecza skłoniły mnie do napisania kilku uzupełniających akapitów.

Opracowany przez autorkę katalog duchownych, po dwujęzycznym (polskim i niemieckim) spisie treści i wykazie skrótów, poprzedza przedmowa autorstwa wikariusza generalnego Archidiecezji Gdańskiej Stanisława Bogdanowicza oraz wstęp, w którym A. Kobus przedstawia założenia pracy. Z niego dowiadujemy się m.in. o podziale książki na 27 paragrafów, które uwzględniają aktualny podział administracyjny Archidiecezji Gdańskiej.

W głównej części książki, w kolejnych paragrafach, autorka wymienia ordynariuszy, sufraganów i wikariuszy generalnych, następnie prezentuje katalogi dziekanów i rządców poszczególnych dekanatów, by w dwóch ostatnich rozdziałach zaprezentować rządców kościołów garnizonowych i dziekanów dekanatów zlikwidowanych. Całość dopełnia streszczenie w języku niemieckim, bibliografia, spis ilustracji, indeks osobowy i ilustracje ponad 200 duchownych. Od razu zaznaczmy, że przedzielenie spisu ilustracji i zdjęć indeksem osobowym wydaje się całkowicie bezzasadne.

Swoje uwagi rozpocząć chciałbym od wstępu, w którym na stronie 20 autorka napisała, że pierwsze parafie na Pomorzu Gdańskim powstawały już

* Stypendysta korzystający ze wsparcia finansowego Fundacji na rzecz Nauki Polskiej (FNP).

** Artykuł powstał w związku z realizacją projektu pt. „Duchowieństwo diecezji chełmińskiej w czasach krzyżackich (do 1466 roku). Studium prozopograficzne”. Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2013/09/B/HS3/04212.

¹ Agnieszka KOBUS, *Rządcy placówek duszpasterskich Archidiecezji Gdańskiej*, Wydawnictwo Bernardinum, Gdańsk–Pelplin 2014, ss. 276, ISBN 978-83-937371-6-1.

w okresie średniowiecza. Zaznaczyła również, że pierwotnie tereny te należały do diecezji kujawsko-pomorskiej, a następnie do diecezji chełmińskiej. Zabrakło jednak precyzyjnej informacji, że w średniowieczu tereny te należały do archidiaconatu pomorskiego diecezji włocławskiej².

W zasadniczej części pracy uzupełnień wymaga w pierwszej kolejności zestawiona przez A. Kobus lista dziekanów gdańskich (s. 39–40). Jak podaje autorka, pierwszym duchownym, który miałby ten urząd pełnić, dowodnie od ok. 1325 do 1327 r., był Stanisław. Z informacją tą można się zgodzić. Warto jednak dodać, że duchowny znany autorce jedynie z imienia jest bez wątpienia tożsamy z dziekanem gdańskim Stanisławem z Pucka (de Puch), który jako taki wymieniony został w źródle z 1326/1327 r., kiedy był dodatkowo poborcą dziesięciny papieskiej³.

Szereg uwag i uzupełnień należy zgłosić do wykazu plebanów gdańskiego kościoła pw. św. Katarzyny (s. 48–50). Wymieniony przez A. Kobus tylko pod rokiem 1263 Liudger, którego chyba lepiej określać jako Luder (Luther), jako tamtejszy pleban pojawia się jeszcze w wielu późniejszych źródłach, będąc w tym okresie poświadczanym także jako kapelan (dowodnie w 1277 r.) i kanclerz (po raz pierwszy w 1279 r.) księcia Mściwoja II⁴. Z całą pewnością kanclerzem i plebanem był jeszcze 16 IV i 8 V 1285 r.⁵ Jako pleban gdański pojawia się także w dokumencie datowanym na dzień 13 VII 1292 r.⁶, jednak dokument ten jest falsyfikatem⁷, a poza tym w 1289 r. poświadczony został w źródłach już inny pleban gdański i zarazem kanonik kamieński, Wiśław⁸. Duchowny ten został odnotowany przez autorkę pod rokiem 1289, jednak trzeba podkreślić, że w nieuwzględnionej przez A. Kobus literaturze znajdujemy informacje o jego karierze, w tym również poglądy, że urząd plebana gdańskiego pełnił nadal także w kolejnych latach⁹. Podobnie rzecz się ma

² Zob. Radosław BISKUP, *Powstanie, ustrój i organizacja diecezji*, [in:] *Dzieje diecezji włocławskiej*, t. 1, *Średniowiecze*, red. Andrzej RADZIMIŃSKI, Włocławek 2008, s. 9–34.

³ *Preussisches Urkundenbuch* (dalej cyt. Pr. Urk.), Bd. 2, hrsg. v. Max HEIN, Erich MASCHKE, Königsberg 1932–1939, nr 574; zob. też Klemens BRUSKI, *Puck w czasach krzyżackich (1308–1466)*, [in:] *Historia Pucka*, red. Andrzej GROTH, Gdańsk 1998, s. 79, 83.

⁴ Zob. *Urządnicy Pomorza Wschodniego do 1309 roku. Spisy*, oprac. Błażej ŚLIWIŃSKI, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1989, s. 26–27.

⁵ *Pommerellisches Urkundenbuch* (dalej cyt. PU), bearb. v. Max PERLBACH, Danzig 1882, nr 391–392, 394.

⁶ *Ibid.*, nr 486.

⁷ *Urządnicy*, s. 26.

⁸ PU, nr 449–450 (23 IV 1289 r.). Poświadczony został także na dokumencie datowanym na dzień 25 XI 1289 r., tyle, że dyplom ten uchodzi za falsyfikat, zob. *ibid.*, nr 461.

⁹ Zob. Edward RYMAR, *Prałatura kapituły kamieńskiej w XII–XVI wieku*, cz. 4: *Tesaurariusze, witztumowie, strukturiariusze*, *Przegląd Zachodniopomorski*, t. 25: 2010, z. 1, s. 9; idem, *Biskupi – mnisi – reformatorzy. Studia z dziejów diecezji kamieńskiej*, Szczecin 2002, s. 25; Błażej

z dwoma kolejnymi plebanami gdańskimi, Hermanem i Czesławem. Jak wynika bowiem z badań Błażeja Śliwińskiego, Herman plebanem w gdańskiej parafii pw. św. Katarzyny został już ok. 1294/1295 r.¹⁰, a Czesław po 16 IV 1298 r., a przed 1300 r.¹¹ Ustalenia te zostały niestety przez autorkę pominięte. W opracowanym przez nią wykazie brakuje poza tym plebana Heinricha, który w tej roli wzmiankowany był z całą pewnością 24 VI 1327 r.¹² Niezbyt dokładnie przedstawione zostały także dane dotyczące obecności na urzędzie plebana Burkharda de Montemartis, przy którym autorka zapisała tylko rok 1363. Duchowny ten w źródłach proveniencji papieskiej jako rektor kościoła pw. św. Katarzyny w Gdańsku wspomniany został jednak już 7 I 1360 r.¹³, a następnie jako pleban jeszcze 19 XI 1369 r.¹⁴ Pod rokiem 1377 autorka wymieniła jako plebana Nikolausa. Zauważmy, że duchowny ten jako pleban gdański wpisał się w tym roku do metryki uniwersytetu w Wiedniu¹⁵. Niestety trudno rozstrzygnąć, czy ów student wiedeński był wówczas plebanem gdańskiej parafii pw. św. Katarzyny czy też plebanem przy kościele pw. NMP. Na ten problem zwrócił już uwagę Paul Simson, z którego pracy, jak wynika z załączonej bibliografii, autorka miała skorzystać¹⁶. Agnieszka Kobus nie tylko nie sygnalizuje jednak tego problemu, lecz dodatkowo umieszcza Nikolausa pod rokiem 1377 również w zestawieniu plebanów parafii pw. NMP (s. 58). W spisie plebanów parafii pw. św. Katarzyny znaleźć powinien się również kolejny Nikolaus, który w 1390 r. również immatrykułował się na uniwersytecie wiedeńskim, wpisując się do tamtejszej metryki jako „Frater Nicolaus de domo Theutonica, plebanus in Danczik”¹⁷. W wykazie A. Kobus nie znajdujemy nie-

ŚLIWIŃSKI, *Kilka uzupełnień do biografii księcia meklemburskiego Przybysława II, zięcia księcia wschodniopomorskiego Mściwoja II, Średniowiecze polskie i powszechne*, t. 3: 2004, s. 94; idem, Herman, [in:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego* (dalej cyt. SBPN), t. 2, red. Zbigniew NOWAK, Gdańsk 1994, s. 192.

¹⁰ B. ŚLIWIŃSKI, Herman, s. 192–193.

¹¹ *Urządnicy*, s. 28.

¹² Pr. Urk., Bd. 2, nr 588; Paul SIMSON, *Geschichte der Stadt Danzig*, Bd. 4, *Urkunden bis 1626*, Danzig 1918, nr 69. W 1327 r. wzmiankowany był również w aktach Kamery Apostolskiej, zob. *Acta Camerae Apostolicae*, vol. 1, ed. Joannes PTAŚNIK, Cracoviae 1913, nr 139, s. 281.

¹³ Zob. *Bullarium Poloniae* (dalej cyt. Bull. Pol.), t. 2, ed. Irena SUŁKOWSKA-KURAŚ, Stanisław KURAŚ, Rzym 1985, nr 972.

¹⁴ *Ibid.*, nr 1643.

¹⁵ *Die Matrikel der Universität Wien* (dalej cyt. MUW), hrsg. v. Institut für österreichische Geschichtsforschung, Bd. 1 (1377–1450), Graz–Köln 1954, s. 2; zob. też Horst KENKEL, *Studenten aus Ost- und Westpreußen an außerpreußischen Universitäten vor 1815*, Hamburg 1981, s. 269; *Prussia scholastica: Die Ost- und Westpreussen auf den mittelalterlichen Universitäten* (dalej cyt. Prussia scholastica), gesammelt v. M. PERLBACH, Braunsberg 1895, s. 23

¹⁶ Zob. P. SIMSON, op.cit., Bd. 1, *von den Anfängen bis 1517*, Danzig 1913, s. 85.

¹⁷ MUW, s. 34; zob. też H. KENKEL, op.cit., s. 269; *Prussia scholastica*, s. 23.

stety także wzmiankowanego dowodnie 28 XI 1391 r. plebana i kanonika chełmińskiego Martina¹⁸, utożsamianego przeze mnie ze znanym z szeregu innych źródeł Martinem von Linow¹⁹. Inny z plebanów kościoła pw. św. Katarzyny, Johann Lobedow, został przez autorkę odnotowany na tej funkcji tylko pod 1402 r. Z literatury i źródeł wiadomo jednak, że plebanem był już z pewnością w 1397 r.²⁰, nie żył natomiast niewątpliwie w 1407 r., gdy kościół parafialny pw. św. Katarzyny miał zostać nadany w związku z jego śmiercią Heinrichowi Gabelnawowi z diecezji chełmińskiej²¹. Tego duchownego można chyba bez większego ryzyka popełnienia błędu utożsamiać ze znanym autorce jedynie z imienia plebanem Heinrichem, zanotowanym przez nią pod 1416 r. Próżno w przywoływanym zestawieniu szukać również Nikolausa Windischa, który tamtejszym plebanem miał być w roku 1420²², oraz Nikolausa, który jako pleban oraz pisarz komtura gdańskiego Johanna poświadczony został na dyplomie datowanym na dzień 26 IV 1422 r.²³ Ten drugi duchowny jest już być może tożsamy z Nikolausem Kobelawem, który według autorki plebanem miał zostać w 1432 r. Zauważmy od razu, że również ta informacja podana przez A. Kobus nie jest prawdziwa, gdyż Kobelaw jako pleban parafii pw. św. Kata-

¹⁸ P. SIMSON, op. cit., Bd. 4, nr 108.

¹⁹ Por. Radosław KRAJNIAK, *Duchowieństwo kapituły katedralnej w Chełmży do 1466 roku. Studium prozopograficzne*, Toruń 2013, s. 198–205; idem, *Martin von Linow – kariera duchownego krzyżackiego z przełomu XIV i XV wieku*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie (dalej cyt. KMW), nr 4 (278): 2012, s. 719–733.

²⁰ Zob. Tore NYBERG, *Klasztor brygidek w Gdańsku i jego najwcześniejsze kontakty z krajami skandynawskimi na przełomie XIV i XV wieku*, *Zapiski Historyczne* (dalej cyt. ZH), t. 27: 1962, z. 1, s. 58–59, zob. też znajdujący się w załączeniu do tego artykułu aneks źródłowy na s. 59–76, gdzie Lobedow wspomniany jest także ok. 1398 r. oraz 26 XI i 9 XII 1402 r.

²¹ Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Berlin-Dahlem (dalej cyt. GStA PK), XX. Hauptabteilung (dalej cyt. XX. HA), Ordensfolianten (dalej cyt. OF) 3, s. 12. Zauważmy również, że w literaturze przedmiotu za plebana kościoła pw. św. Katarzyny uznawany był niekiedy Johann Hildebrand, który w 1406 r. określony został jako oficjał „intra Pomeraniam”, zob. Hermann FREYTAG, *Das Archidiaconat Pommerellen der Diözese Wloclawek im Mittelalter*, *Alt-preussische Monatsschrift*, Bd. 41: 1904, s. 230. Cytowane źródło wyraźnie wskazuje jednak, że Gabelnaw ma zostać plebanem w związku ze śmiercią Lobedowa. Trudno w związku z tym uznać, że w 1406 r. plebanem mógł być Hildebrand, choć być może kwestia ta wymaga pogłębionych studiów i dalszej analizy materiału źródłowego.

²² Zob. *Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen Ordens an der Kurie* (dalej cyt. Die Berichte), Bd. 3, bearb. v. Hans KOEPPEN, Göttingen 1966, nr 49.

²³ *Księga komturstwa gdańskiego* (dalej cyt. KKG), wyd. Karola CIESIELSKA, Irena JANOSZ-BISKUPOWA, Warszawa–Poznań–Toruń 1985, nr 160. Dokument ten znajduje się także w Archiwum Państwowym w Gdańsku, w zespole „Dokumenty Miasta Gdańska” i został wydатовany, o czym informuje karta inwentarzowa, na dzień 25 IV 1423 r., por. Archiwum Państwowe w Gdańsku (dalej cyt. APG), Dokumenty i listy miasta Gdańska, 300D/40, nr 54 – dostępny pod tą sygnaturą dziewiętnastowieczny odpis rzezonego dokumentu potwierdza tę datację.

rzyny notowany był niewątpliwie także wcześniej, choćby w 1427²⁴ i 1429 r.²⁵ Z wykazu sporządzonego przez autorkę wynika poza tym, że plebanem był do 1441 r., choć po tej dacie A. Kobus dopisała jeszcze pauzę oraz znak zapytania, dopuszczając chyba możliwość, że Nikolaus na tym urzędzie poświadczany był później. Tak też w istocie było, gdyż jako pleban kościoła pw. św. Katarzyny odnotowany został jeszcze przynajmniej 15 VI 1442 r.²⁶ Niepełne informacje autorka podaje następnie przy plebanach Simonie Scultetim i Grzegorz Grevem. Sculteti plebanem przy parafii pw. św. Katarzyny był już z pewnością 18 IV 1470 r. i zachował to beneficjum do 1482 r.²⁷ Greve odnotowany przez A. Kobus *de facto* tylko pod rokiem 1482 był z kolei ponad wszelką wątpliwość plebanem nadal choćby w latach: 1483²⁸, 1484²⁹, 1485³⁰ i 1489³¹. Pozostał na tym stanowisku pewnie zresztą aż do 1494 r., gdy król Jan Olbracht mianował go plebanem parafii pw. NMP³². W zestawieniu nie została również przedstawiona informacja o tym, że Albert Bischof w 1525 r. został na krótko pozbawiony urzędu plebańskiego, a na jego miejsce powołany został wówczas Jakob Hegge³³.

²⁴ GStA PK, XX. HA, Ordensbriefarchiv (dalej cyt. OBA), nr 4769; zob. też Die Berichte, Bd. 3, s. 452.

²⁵ *Urkundenbuch des Bisthums Culm* (dalej cyt. UBC), bearb. v. Carl Peter WOELKY, Danzig 1885, nr 548.

²⁶ Zob. *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525*, Pars II: *Regesta Privilegiorum Ordinis S. Mariae Theutonicorum. Regesten der Pergament-Urkunden aus der Zeit des Deutschen Ordens*, bearb. v. Erich JOACHIM, Walther HUBATSCH, Göttingen 1948, nr 2557.

²⁷ Zob. Bull. Pol., t. 7, ed. Irena SUŁKOWSKA-Kuraś, Stanisław KURAŚ, Rzym–Lublin 2006, nr 806. W tym okresie odnotowany jako pleban został jeszcze choćby 11 VIII 1476 r., zob. Antoni CZACHAROWSKI, *Kopiarz klasztoru norbertanek w Żukowie, Część. I*, ZH, t. 23: 1957, z. 4, s. 92–94, nr 38 i w okresie między 1477 a 1480 r., gdy poświadczony został nie tylko jako prepozyt kościoła pw. św. Katarzyny w Gdańsku, lecz także jako wikariusz generalny i oficjał pomorski biskupa Zbigniewa Oleśnickiego. Datację taką zaproponował Stanisław LIBROWSKI, zob. idem, *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku*, t. 1: lata 1232–1550, Włocławek 1994, s. 197–198, dokument 358.

²⁸ Beata MOŻEJKO, *Czynsz gdański w polityce Kazimierza Jagiellończyka i jego synów (1468–1516)*, Gdańsk 2004, s. 221.

²⁹ APG, 300D/70, nr 130.

³⁰ Zob. B. MOŻEJKO, op.cit., s. 255.

³¹ Zob. PU, s. 411 (tam informacja o dokumencie z 1489 r., wraz z przywołaną starą sygnaturą archiwum królewskiego).

³² Zob. poświęcone mu biogramy: Andrzej GROTH, *Greve Grzegorz*, [in:] SBPN, t. 2, s. 109; Paweł CZAPLEWSKI, *Grewe Grzegorz*, [in:] *Polski słownik biograficzny* (dalej cyt. PSB), t. 8, Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–1960, s. 576–577; Friedrich SCHWARZ, *Greve Gregor*, [in:] *Alt-preußische Biographie*, hrsg. v. Christian KROLLMANN, Bd. 1, Marburg/Lahn 1974, s. 230.

³³ Na ten temat zob. Teresa BORAWSKA, *Tiedemann Giese (1480–1550) w życiu wewnętrznym Warmii i Prus Królewskich*, Olsztyn 1984, s. 312, przypis 25. Bischof szybko odzyskał urząd plebana i pozostał na nim do 1529 r., zob. *ibid.*, s. 315, przypis 33.

Zestawiając w dalszej kolejności plebanów kościoła pw. św. Bartłomieja w Gdańsku (s. 50), autorka nie odnotowała, że Johann Kalow jako tamtejszy rektor notowany był już w 1444 i w 1445 r. O ile chcąc ustalić pierwszą z tych dat, autorka musiałaby wykonać kwerendę archiwalną³⁴, to do uzyskania informacji o drugiej z nich wystarczyło znać jedynie najnowszą literaturę przedmiotu³⁵. Pominięty został również w tym zestawieniu rektor kościoła pw. św. Bartłomieja w Gdańsku, Leonard Colphner, który odnotowany został jako taki 2 IV 1485 r. w aktach papieskiej Penitencjarii³⁶.

Nie jest pozbawione błędów niestety kolejne zestawienie przedstawiające wykaz średniowiecznych przeorów dominikańskich, którzy zarządzali parafią pw. św. Mikołaja w Gdańsku (s. 51). Autorka swój wykaz oparła na artykule Rafała Kubickiego z 2003 r.³⁷, nie uwzględniając jednak poprawek i uzupełnień, które kilka lat później ten sam autor opublikował w książce poświęconej dominikanom kontry pruskiej³⁸.

Uzupełnień wymaga również wykaz średniowiecznych plebanów gdańskiego kościoła pw. św. Jana (s. 53–54). Według A. Kobus pierwszy znany z tamtejszych plebanów, Arnold Nagel, poświadczony został w 1474 r. Ze źródeł papieskich wiemy jednak, że jako tamtejszy rektor wzmiankowany był już z pewnością w 1462³⁹ i 1468 r.⁴⁰ W tym samym wykazie Nikolaus Schwichtenberg odnotowany został tylko pod rokiem 1479. Duchowny ten jako pleban kościoła pw. św. Jana, a także oficjał poświadczany był jednak wciąż choćby 16 V 1511 r.⁴¹ i w październiku 1515 r.⁴² Za literaturą przedmiotu możemy zaś

³⁴ Zob. GStA PK, XX. HA, Pergament-Urkunden, Schieblade 91 Nr. 28.

³⁵ Informację tę podaje m.in. Piotr OLIŃSKI, *Fundacje mieszczańskie w miastach pruskich w okresie średniowiecza i na progu czasów nowożytnych (Chełmno, Toruń, Elbląg, Gdańsk, Królewiec, Braniewo)*, Toruń 2008, s. 416.

³⁶ *Repertorium Poenitentiarie Germanicum* (dalej cyt. RPG), Bd. 7, bearb. v. Ludwig SCHMUGGE unter Mitarbeit von Alessandra MOSCIATTI und Wolfgang MÜLLER, Tübingen 2008, nr 1527.

³⁷ Zob. Rafał KUBICKI, *Przeorzy konwentu gdańskiego od początków XIV w. do 1525 r. Przyczynek do badań nad składem osobowym konwentów kontry pruskiej dominikanów w średniowieczu*, [in:] *Dominikanie. Gdańsk – Polska – Europa*, red. Dariusz Aleksander DEKAŃSKI, Andrzej GOŁEMBNIK, Marek GRUBKA, Gdańsk–Pelplin 2003, s. 219.

³⁸ Por. idem, *Środowisko dominikanów kontry pruskiej od XIII do połowy XVI wieku*, Gdańsk 2007, s. 194–195.

³⁹ RPG, Bd. 4, bearb. v. L. SCHMUGGE mit Patrick HERSPERGER und Béatrice WIGGENHAUSER, Tübingen 1996, nr 4013. Zauważmy, że raczej ten sam zapis, na co wskazywałaby zbieżna data dzienna, datowany został w Bullarium Poloniae na rok 1461, zob. Bull. Pol., t. 6, ed. I. SUŁKOWSKA-KURAS, S. KURAS, Rzym–Lublin 1998, nr 1731.

⁴⁰ Bull., Pol., t. 7, nr 543.

⁴¹ Zob. APG, 300D/40 nr 16a.

⁴² APG, 300D/5, nr 806.

dodać jeszcze, że plebanem miał być nadal w 1516 r.⁴³ W omawianym wykazie zabrakło również informacji, że w 1525 r. czasowo pozbawiony został urzędu plebańskiego Johann Ferber, na którego miejsce powołany został wówczas Johann Franck⁴⁴.

Również zestawiając plebanów gdańskiego kościoła parafialnego pw. św.św. Piotra i Pawła (s. 54–55), A. Kobus nie zwróciła uwagi na czasową utratę w 1525 r. tamtejszej plebanii przez Tiedemanna Gieseego, który został zastąpiony przez Ambrosiusa Hitfelda⁴⁵. Zanotowała poza tym, że Thomas Kyrshdorfer, późniejszy pleban tego kościoła, poświadczony był na tym urzędzie w 1527 r. W zasobie Archiwum Państwowego w Gdańsku znajdujemy jednak dokument, z którego wynika, że Thomas tamtejszym plebanem był niewątpliwie jeszcze przynajmniej 30 VI 1536 r.⁴⁶ Wcześniej, zapewne przez pomyłkę, A. Kobus błędnie określiła lata urzędowania Johanna Waltera (1496–1412)⁴⁷.

Kilka uwag wypada zgłosić również do zestawienia średniowiecznych plebanów kościoła Mariackiego w Gdańsku (s. 58–59). Pierwszym plebanem był według autorki Konrad, poświadczany w tej roli od 1344 do 1366 r., kolejnym zaś wymieniony przez nią tylko z imienia Paweł, który jako pleban miał być obecny od 1366 do 1368 r. Ów Paweł to ponad wszelką wątpliwość Paul von Molnsdorf, syn rajcy wrocławskiego, kleryk tamtejszej diecezji, pisarz w kancelarii wielkiego mistrza zakonu niemieckiego, notariusz publiczny⁴⁸. Po raczej nieudanych próbach objęcia kanonii w kapitule warmińskiej został plebanem kościoła parafialnego pw. NMP w Gdańsku. Z urzędem tym występował do

⁴³ Zob. Zbigniew NOWAK, *Schwichtenberg Mikołaj*, [in:] SBPN, t. 4, red. Zbigniew Nowak, Gdańsk 1997, s. 185.

⁴⁴ Zob. T. BORAWSKA, *Tiedemann Giese*, s. 312, przypis 25. Ferber szybko odzyskał swoją parafię i plebanem mienił się do swojej śmierci w 1530 r., zob. *ibid.*, s. 315, przypis 33.

⁴⁵ *Ibid.*, s. 312. Giese szybko odzyskał urząd plebana i pozostał na nim do 1527 r., zob. *ibid.*, s. 315.

⁴⁶ APG, 300D/5B, nr 198a.

⁴⁷ Zob. poświęcony mu biogram: Zenobia Lidia PSZCZÓLKOWSKA, *Walter Jan z Chojnic*, [in:] SBPN, t. 4, s. 407–408, gdzie autorka powołując się na wcześniejsze badania, zapisała, że Walter plebanem został ok. 1503 r., natomiast w 1496 r. przejął wikarię w kościele pw. św.św. Piotra i Pawła. Ta kwestia wymaga prawdopodobnie dalszych pogłębionych badań.

⁴⁸ Zob. poświęcone mu biogramy: Radosław KRAJNIAK, *Paul von Molnsdorf (zm. przed 1368), pisarz wielkiego mistrza, notariusz publiczny, kanonik wrocławski, proboszcz kościoła Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny*, [in:] *Encyklopedia Gdańska*, red. Błażej ŚLIWIŃSKI, Gdańsk 2014, http://www.encyklopediagdanska.pl/index.php?title=PAUL_von_MOLNSDORF; Teresa BORAWSKA, *Molnsdorf Paweł*, [in:] *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej* (dalej cyt. SBKW), red. Jan GUZOWSKI, Olsztyn 1996, s. 169; Martin ARMGART, *Die Handfesten des preußischen Oberlandes bis 1410 und ihre Aussteller. Diplomatische und prosopographische Untersuchungen zur Kanzleigeschichte des Deutschen Ordens in Preußen*, Köln–Weimar–Wien 1995, s. 229–231. Więcej na jego temat również w przygotowywanej przeze mnie do druku rozprawie doktorskiej poświęconej członkom warmińskiej kapituły katedralnej do 1466 r.

wodnie od 3 V 1351 do 11 VI 1363 r.⁴⁹ Poza tym, o czym wspomniałem przy omawianiu wykazu plebanów parafii pw. św. Katarzyny, A. Kobus postanowiła odnotowanego w 1377 r. plebana gdańskiego Nikolausa zapisać zarówno w zestawieniu plebanów parafii pw. św. Katarzyny, jak i parafii pw. NMP. Z indeksu osobowego wynika zresztą, że duchownych uważa za dwie różne osoby (zob. s. 226). W wykazie plebanów parafii pw. NMP zanotowała także, że Nikolaus plebanem był do 1389 r., na co nie ma raczej żadnych dowodów źródłowych. Przechodząc do dalszych uwag, należy zauważyć, że w zaprezentowanym wykazie autorka nie uwzględniła informacji, że w 1437 r. z urzędu plebana ustąpił Andreas Slommow. Jego miejsce zajął wówczas dotychczasowy pleban kościoła parafialnego pw. św. Jana w Toruniu Andreas Pfaffendorf. W 1438 r. Andreas Slommow ponownie, choć już tylko na krótko, powrócił na zajmowany wcześniej urząd. Warto podkreślić, że przed popełnieniem tego dość prostego błędu uchroniłaby autorkę podstawowa znajomość literatury przedmiotu⁵⁰. Agnieszka Kobus błędnie zapisała również, że Arnold Rogge jako pleban kościoła Mariackiego poświadczany był od 1467 r. Z literatury przedmiotu, i to także tej, której znajomość autorka deklaruje w bibliografii, możemy wszak wyczytać, że duchowny plebanem parafii pw. NMP był już do-
wodnie 16 IV 1466 r.⁵¹ Szkoda, że w recenzowanej pracy nie znalazło się również miejsce na informację, że Bernard Sculteti już od 1493/1494 r. starał się o to beneficjum, uzyskując w Stolicy Apostolskiej prowizję na kościół parafialny pw. NMP w Gdańsku i że objął go po kilku latach sporu ostatecznie w 1498 r., a nie – jak podaje A. Kobus – w 1499 r.⁵² Autorka zapisała również, że jego poprzednik Grzegorz Greve jako pleban poświadczany był do 1497 r.,

⁴⁹ Pr. Urk., Bd. 4, hrsg. v. H. KOEPPEN, Marburg 1960–1964, nr 661 (3 V 1351 r.); Bd. 5, hrsg. v. Klaus CONRAD, Marburg 1969–1975, nr 1050 (24 III 1352 r.), nr 879 (26 IV 1360 r.); Bd. 6, hrsg. v. K. CONRAD, Marburg 1986, nr 130 (=P. SIMSON, op.cit., Bd. 4, nr 90) (5 III 1363 r.), nr 169 (=P. SIMSON, op.cit., Bd. 4, nr 91) (11 VI 1363 r.).

⁵⁰ Zob. m.in. Błażej ŚLIWIŃSKI, *Andreas Slommow*, [in:] *Encyklopedia Gdańska*, red. B. ŚLIWIŃSKI, Gdańsk 2012, s. 41; Marcin SUMOWSKI, *Duchowni diecezjalni w średniowiecznym Toruniu. Studium prozopograficzne*, Toruń 2012, s. 112–113; Radosław BISKUP, *Das Domkapitel von Samland (1285–1525)*, Toruń 2007 (Prussia Sacra 2), s. 336; Joachim ZDRENKA, *Pfaffendorf Andrzejj*, [in:] SBPN, t. 3, red. Zbigniew NOWAK, Gdańsk 1997, s. 410; Zenobia Lidia Pszczółkowska, *Andrzej ze Słomowa*, [in:] SBPN, t. 1, red. Stanisław GIERSZEWSKI, Gdańsk 1992, s. 32.

⁵¹ P. SIMSON, op.cit., Bd. 1, s. 267.

⁵² Zob. *Katalog dokumentów i listów królów polskich z Archiwum Państwowego w Gdańsku (Jan Olbracht i Aleksander Jagiellończyk)*, oprac. Sobiesław SZYBKOWSKI, Gdańsk 2016, s. 55–56, nr 32; s. 61, nr 40; s. 77–78, nr 61; s. 85–86, nr 71; *Annaty z Królestwa Polskiego w XV wieku (1421–1503)*, wyd. Marek Daniel KOWAŁSKI, Kraków 2002 (Monumenta Poloniae Vaticana, t. X), nr 998; zob. też Teresa BORAWSKA, *Sculteti Bernard*, [in:] SBPN, t. 4, s. 187; eadem, *Sculteti Bernard*, [in:] SBKW, s. 221; Jerzy SIKORSKI, *Sculteti Bernard*, [in:] PSB, t. 36, Warszawa–Kraków 1995–1996, s. 91.

czemu przeczy choćby poświęcona mu dotychczas literatura zgodnie podająca, że duchowny zmarł już w 1496 r.⁵³ Autorka, niewątpliwie za starszą literaturą, uznała poza tym, że w latach 1508–1516 plebanem kościoła pw. NMP był Johann Sculteti. W późniejszej literaturze zgodnie jednak podawano, że plebanem, przynajmniej do 1514 r., czyli do momentu otrzymania królewskiej zgody na rezygnację z urzędu, był Bernard Sculteti, a błąd powstał wskutek pomyłki pisarzy miejskich Gdańska, którzy mieli niesłusznie utożsamić Bernarda z Johannem⁵⁴. Poza tym nie przekonują w omawianym zestawieniu formy nazwisk kilku duchownych, na które zdecydowała się autorka. Z całą pewnością zamiast Kunich poprawniej brzmiałaby forma Kunisch, natomiast zamiast Sculterti – forma Sculteti. Nazwiska podane przez A. Kobus nijak wszak mają się do tych znanych ze źródeł.

Na s. 63 autorka postanowiła zaprezentować z kolei duchownych zarządzających na przestrzeni wieków parafią Gdańsk Święty Wojciech. Przedstawiając duchownych z okresu średniowiecza, popełniła jednak kilka błędów. Co prawda właściwie odnotowała pierwszego „rządcę” parafii w Świętym Wojciechu, Johanna, który w 1401 r. wystąpił jako rektor tamtejszego kościoła parafialnego⁵⁵. Kolejnego, Alberta, zanotowała już jednak tylko pod rokiem 1470, podczas gdy wystąpił w źródle już jako były prepozyt, nie notując jednak, że prepozytem tamtejszego kościoła mienił się już dowodnie 5 X 1467 r.⁵⁶ Poza tym raczej niepotrzebnie w wykazie mającym obejmować „rządców” parafii znaleźli się kapelani: Matthäus Francisci, pod rokiem 1473, oraz Nikolaus w roku 1492. Inny Nikolaus, który w 1492 r. wystąpił jako prepozyt i którego obecność w wykazie jest z pewnością zasadna, został przez A. Kobus zapisany bez daty rocznej, a jedynie ze znakiem zapytania⁵⁷.

Zestawiając plebanów kolejnego z gdańskich kościołów, mianowicie parafii pw. św. Barbary (s. 67), A. Kobus nazwała Walerianem Heynemanem, duchownego, którego czas pełnienia funkcji plebana określiła na lata 1515–1519. Ze znanych mi źródeł wynika jednak, że duchowny ten miał na imię Valen-

⁵³ A. GROTH, *Greve Grzegorz*, s. 109; P. CZAPLEWSKI, *Grewe Grzegorz*, s. 576; F. SCHWARZ, *Greve Gregor*, s. 230.

⁵⁴ Teresa BORAWSKA, *Bernard Sculteti jako rzecznik interesów warmińskich w Rzymie na przełomie XV i XVI w.*, KMW, nr 2–3 (116–117): 1972, s. 346, przypis 19; zob. też eadem, *Sculteti Bernard*, s. 221; J. SIKORSKI *Sculteti Bernard*, s. 91.

⁵⁵ Autorka swój wykaz oparła najpewniej na wykazie opracowanym przez Hermanna FREYTAGA, zob. idem, *Landgeistliche aus der Umgegend von Danzig vor der Reformation*, *Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins*, H. 58: 1918, s. 120.

⁵⁶ Co ciekawe, wszystkie te informacje podaje dokładnie H. FREYTAG, zob. idem, *Landgeistliche*, s. 120.

⁵⁷ Również te informacje możemy wyczytać z zestawienia H. FREYTAGA, zob. *ibid.*

tin⁵⁸, a z godnością plebana kościoła pw. św. Barbary poświadczany był z pewnością jeszcze 18 V 1520 r.⁵⁹

W sporządzonym przez autorkę spisie duchownych zarządzających parafią w Chyloni wymienieni zostali jedynie ci poświadczeni w XX w. (s. 105). Warty odnotowania był jednak również znany ze wzmianki źródłowej datowanej na dzień 23 I 1497 r. „Laurencius de Gedano”, określony w źródle jako „com-mendarius in Chylena”⁶⁰.

Niepełny jest również wykaz duchownych zarządzających parafią w Oksywiu (Gdynia Oksywie, s. 109). Agnieszka Kobus notuje jedynie trzech duchownych z okresu średniowiecza, podczas gdy ze spisu opracowanego przez Tomasza Rembalskiego wynika, że tylko z XV w. znanych jest jeszcze czterech duchownych związanych z parafią oksywską: Jan Wonin, pleban przed 23 III 1411 r., Maciej, pleban po 23 III tego roku, Erazm Funkule, mający parafię oksywską przed 7 VII 1435 r., oraz Wojciech (Albert), odnotowany przez T. Rembalskiego jako pleban pod datą 13 V 1457 r.⁶¹ Warto też wskazać, że wymieniony przez A. Kobus jako pierwszy pleban oksywski, Mencola, zanotowany przez autorkę jedynie pod rokiem 1351, to według T. Rembalskiego Mikołaj, poświadczany w tej roli dowodnie od 1340 do 1357 r. Ze swojej strony chciałbym jeszcze uzupełnić wykaz piętnastowiecznych plebanów oksywskich o Alberta Zagersa, odnotowanego 5 I 1462 r. w aktach Penitencjarii Apostolskiej⁶². Duchowny ten z pewnością może być utożsamiany z wymienionym przez T. Rembalskiego Wojciechem (Albertem), znanym ze źródła datowanego na rok 1457.

Autorka nie podaje także żadnego z piętnastowiecznych plebanów w Kielnie (s. 114–115), mimo że publikowane źródła dostarczają informacji przynajmniej o jednym z nich, Martinie de Ludberg, który poświadczony został 8 III 1471 r. jako wikariusz w kościele św. Jana w Gdańsku oraz były („quondam”) pleban w Kielnie („in Kolno”)⁶³.

Niepełny oraz zawierający błędy jest również wykaz średniowiecznych plebanów parafii w Pręgowie (s. 119). Agnieszka Kobus, zapewne za Hermannem

⁵⁸ Jako rektor kościoła pw. św. Barbary, Valentin Heyneman poświadczony został w październiku 1515 r., zob. APG, 300D/5, nr 806.

⁵⁹ APG, 300D/5, nr 941.

⁶⁰ *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, ed. Bolesław ULANOWSKI, vol. 3, Pars 1, *Acta iudiciorum ecclesiasticorum dioecesium Plocensis, Wladislaviensis et Gneznen-sis (1422–1533)*, Kraków 1908, s. 256, nr 582.

⁶¹ Tomasz REMBALSKI, *Dzieje osadnictwa na terenie współczesnych gmin Gdynia i Kosakowo od XIII do XV wieku*, Gdynia 2006, s. 49; zob. też idem, *Gdynia i jej dzielnice przed powstaniem miasta (XIII–XX wiek)*, Gdynia 2011, s. 130.

⁶² Bull. Pol., t. 6, nr 1732.

⁶³ *Acta capitulorum*, s. 366, nr 881

Freytagiem, błędnie określiła, że pierwszy tamtejszy pleban, Jakob, notowany był w 1325 r. Wzmianka źródłowa, na którą powoływał się H. Freytag, dotyczy bowiem roku 1327⁶⁴. Autorka nie знаła poza tym dwóch kolejnych plebanów w Pręgowie. Próżno w jej pracy szukać poświadczonych 22 VII 1377 r. plebana piszącego się Thylicz⁶⁵, jak również Nikolausa Waltera, plebana znanego z dokumentu wystawionego w Oliwie 4 III 1429 r.⁶⁶ oraz z listu datowanego na dzień 24 X tego roku, gdy dodatkowo sam określał się kapelanem komtura gniewskiego⁶⁷. W swoim wykazie autorka, najpewniej za H. Freytagiem, wspomniała o poświadczonym w 1472 r. plebanie Martinie, pominęła natomiast odnotowanego również przez H. Freytaga plebana Jakoba, który parafię w Pręgowie miał przed 1478 r.⁶⁸ Niepełne są poza tym dane, które A. Kobus prezentuje o kolejnym plebanie, Georgu Ryśe, którego odnotowuje jedynie pod rokiem 1478, mimo że ten parafią zawiadywał niewątpliwie do roku 1483⁶⁹. Brakuje także informacji, że pleban Nikolaus Beber, zanotowany w książce A. Kobus pod rokiem 1485, plebanem w Pręgowie pozostał zapewne do 1500 r.⁷⁰

W dalszej części pracy autorka nie zestawia niestety żadnego średniowiecznego plebana parafii w Luzinie (s. 127), choć znamy i to nie tylko ze źródeł, lecz także z literatury przedmiotu personalia czterech duchownych z XIV w., którzy wywodzili się z zakonu norbertanów. Byli to kolejno: Peter, poświadczony 13 VII 1312 r., Johann, odnotowany 10 VIII 1333 r., Peter znany z dyplomu datowanego na 29 VI 1341 r. oraz Johann, wymieniony jako rektor kościoła w Luzinie 20 X 1349 r.⁷¹

Bardzo niekompletny oraz niepozbawiony błędów jest również wykaz średniowiecznych plebanów w Pruszczu (s. 132). Pierwszym znanym A. Kobus plebanem był Peter Liza, odnotowany przez nią pod rokiem 1401. Duchowny ten jest jednak ponad wszelką wątpliwość tożsamy z Peterem Lysem, który

⁶⁴ Zob. *Acta Camerae Apostolicae*, vol. I, nr 139, s. 281.

⁶⁵ Zob. Stanisław LIBROWSKI, *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku. Dział II. Dokumenty w kopiażach*: Tom 11. *Kopiarz gospodarczy trzyczęściowy*, Włocławek 2002, s. 121–122, dokument nr 10.

⁶⁶ UBC, nr 548.

⁶⁷ GStA PK, XX. HA, OBA, nr 5205.

⁶⁸ Por. H. FREYTAG, *Landgeistliche*, s. 121.

⁶⁹ Informował o tym już przed laty H. FREYTAG, zob. idem, *Landgeistliche*, s. 121.

⁷⁰ *Ibid.*, s. 121–122.

⁷¹ Zob. Pr. Urk., Bd. 2, nr 68, 793; Bd. 3, hg. v. M. HEIN, H. KOEPPEN, Königsberg 1944 – Marburg 1961, nr 379; Bd. 4, nr 460. Zestawił ich na podstawie tych źródeł Gerard LABUDA, zob. *Dzieje wsi Luzino do schyłku XIX wieku*, napisali: część archeologiczną Barbara WIĄCEK, Marian KOCHANOWSKI, część historyczną G. LABUDA, Luzino 1995, s. 66; zob. też Zbigniew KLOTZKE, *Parafia i kościół pod wezwaniem św. Wawrzyńca w Luzinie*, Luzino 2002, s. 103, który powtórzył informacje o średniowiecznych plebanach za Labudą.

jako tamtejszy pleban poświadczony został już w 1397 r.⁷², a jako rektor kościoła parafialnego w Pruszczu wzmiankowany był w aktach proweniencji papieskiej 13 IV 1400 r.⁷³ W 1402 r. plebanem był już Friedrich Salendorf, co autorka odnotowała poprawnie. Nie wiedziała jednak, że następcą Friedricha został Marcus (Marek), w dotychczasowej literaturze znany tylko z imienia i utożsamiany z nauczycielem Salendorfa⁷⁴. Ów duchowny to najpewniej Marcus Stoltfus, który wspomniany został w jednym ze źródeł papieskich 29 V 1420 r.⁷⁵ Ze wzmianki źródłowej datowanej na ten dzień wynika, że Marcus był wcześniej plebanem w Pruszczu, jednak w wyniku zamiany z Friedrichem Pentkowem (Pentkawem) przejął jego wikarię warmińską. Pentkow uzyskał wspomnianego 29 maja zatwierdzenie papieskie, a jako pleban w Pruszczu odnotowany został już 5 VI tego roku⁷⁶. Również on nie był jednak znany A. Kobus, podobnie zresztą jak kilku kolejnych duchownych z okresu średniowiecza. Dzięki źródłom proweniencji papieskiej wiemy bowiem, że przed 8 III 1427 r. plebanem w Pruszczu był Mathias⁷⁷, natomiast po jego śmierci o beneficjum to starał się, zdaje się, najpierw Sanderus Scorpen, który następnie w wyniku zamiany z Johannem Elbornem, o której informuje wzmianka z 8 III 1427 r., miał zostać plebanem w Lubawie, a Johann plebanem w Pruszczu⁷⁸. O zamianie tej informuje jeszcze jedno źródło papieskie z 28 VIII tego roku⁷⁹. Johann Elborn faktycznie musiał zostać plebanem w Pruszczu, co zresztą potwierdza list z 17 IX 1433 r., w którym Nikolaus Kobelaw, wówczas pleban kościoła pw. św. Katarzyny w Gdańsku i jednocześnie oficjał pomorski, donosił wielkiemu mistrzowi, że w wyniku zamiany parafię w Pruszczu przejął po Johan-

⁷² Zob. GStA PK, XX. HA, OF 2c, s. 132–133.

⁷³ *Repertorium Germanicum. Verzeichnis der in den päpstlichen Registern und Kameralakten vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches, seiner Diözesen und Teritorien vom Beginn des Schismas bis zur Reformation* (dalej cyt. RG), Bd. 2, bearb. v. Gerd TELLENBACH, Berlin 1933–38, szp. 983.

⁷⁴ Zob. Teresa BORAWSKA, *Salendorf Fryderyk*, [in:] SBKW, s. 212; zob. też Wiesław DŁUGOŃCZKI, *Uwagi o dziejach Pruszcza Gdańskiego w średniowieczu*, ZH, t. 76: 2011, z. 1, s. 127. Więcej na temat kariery Salendorfa w przygotowywanej przeze mnie do druku rozprawie doktorskiej poświęconej prałatom i kanonikom warmińskiej kapituły katedralnej do 1466 r. Warto wskazać tu także na niedatowany list Friedricha, który z Pragi pisał do wielkiego mistrza w sprawie nadania po nim parafii swojemu nauczycielowi Marcusowi, zob. GStA PK, XX. HA, OBA, nr 28376. List ten należy datować na ok. 1402 r., gdyż w tym właśnie roku Friedrich rozpoczął studia w Pradze, tytułując się już wówczas plebanem w Pruszczu.

⁷⁵ RG, Bd. 4, bearb. v. Karl August FINK, Berlin 1943, szp. 740.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ibid., szp. 3335.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Ibid.

nie Elbornie niejaki Konrad⁸⁰. Pozostając jeszcze przy analizowanym wykazie, zauważmy, że autorka niesłusznie umieściła w nim Georga (Jerzego), który w 1467 r. poświadczony został jedynie jako kapelan⁸¹. Trudno wreszcie stwierdzić, na jakiej podstawie autorka uznała, że kolejny z plebanów, Nikolaus, zawiadywał parafią w latach 1488–1489. Z dotychczasowych badań wynika wszak niezbicie, że plebanem był dowodnie od 1489 do 1493 r.⁸²

Przyglądając się kolejnym wykazom duchownych, musimy stwierdzić, że autorka nie informuje o żadnym średniowiecznym plebanie kościoła parafialnego w Łebczu (s. 136–137), choć ze źródeł znany jest wspomniany 3 II 1479 r. pleban Rusticus⁸³.

Wolny od błędów nie jest również wykaz plebanów kościoła parafialnego w Pucku (s. 138–139). Według autorki Lambert, pierwszy ze znanych plebanów, pojawił się w źródłach w 1291 r. Lektura podstawowej literatury przedmiotu pozwoliłaby autorce dostrzec, że duchowny ten plebanem był już co najmniej w 1287 r. i piastował swój urząd przynajmniej do 1297 r., gdy dodatkowo wypełniał jeszcze obowiązki oficjała pomorskiego⁸⁴. Odnotowany jako kolejny pleban pucki Stanisław to niewątpliwie Stanisław z Pucka (de Puch), o którym wspominałem, omawiając dziekanów gdańskich. Agnieszka Kobus pomija poza tym w omawianym wykazie plebana Nikolausa, który poświadczony został 28 VIII 1347 r. w otoczeniu komtura gdańskiego Gerharda von Steegen⁸⁵, magistra Albrechta Schambra, plebana puckiego znanego z dokumentu komtura gdańskiego Albrechta von Schwarzburg z 7 V 1398 r. oraz poświadczony na puckiej parafii ok. 1410 r. Johanna Stoffenberga⁸⁶.

Nieścisłości zauważalne są także w kolejnych wykazach duchownych. Przykładowo na s. 143 autorka, zestawiając plebanów parafii w Redzie, nie wy-

⁸⁰ GStA PK, XX. HA, OBA, nr 6675; por. też OBA, nr 28385; zob. też Beata MOŻEJKO, Błażej ŚLIWIŃSKI, *W czasach średniowiecza*, [in:] *Historia Pruszcza Gdańskiego do 1989 roku*, red. Błażej ŚLIWIŃSKI, Pruszcz Gdański 2008, s. 59.

⁸¹ Wyraźnie zaznaczył to zresztą H. FREYTAG, zob. idem, *Landgeistliche*, s. 122; zob. też B. MOŻEJKO, B. ŚLIWIŃSKI, op.cit., s. 59.

⁸² Zob. H. FREYTAG, *Landgeistliche*, s. 122; zob. też B. MOŻEJKO, B. ŚLIWIŃSKI, op.cit., s. 59.

⁸³ *Acta capitulorum*, s. 370, nr 894.

⁸⁴ Błażej ŚLIWIŃSKI, *Dzieje Pucka w świetle najstarszych źródeł pisanych (do 1308 r.)*, [in:] *Historia Pucka*, s. 67; K. BRUSKI, *Puck w czasach krzyżackich (1308–1466)*, s. 78, 83. W literaturze przedmiotu spotykamy się również z głosem, że plebanem mógł być nawet już w 1283 r., zob. Franz SCHULTZ, *Dzieje powiatu wejherowskiego i puckiego*, tłum. z niem. Wawrzyniec SAWICKI i Wojciech SZREŃIAWSKI, red. Radosław BISKUP, Gdańsk–Puck–Wejherowo 2011, s. 204, przypis 447.

⁸⁵ Pr. Urk., Bd. 4, nr 244. Podkreślić wypada, że duchowny ten był już odnotowany w nowszej literaturze przedmiotu, zob. np. K. BRUSKI, *Puck w czasach krzyżackich (1308–1466)*, s. 79.

⁸⁶ Odnotowuje ich ostatnio chociażby K. BRUSKI, zob. *ibid.*, s. 81, 83.

mieniła żadnego duchownego z okresu średniowiecza, choć wiadomo, i to zarówno z publikowanych źródeł, jak i literatury przedmiotu, że tamtejszym plebanem ok. 1419 r. był niejaki Johann⁸⁷.

Kolejnym niepełnym spisem jest wykaz plebanów kościoła w Kłodawie (s. 151), w którym pominięty został pierwszy znany ze źródeł pleban, Albert, poświadczony na tym urzędzie 23 IV 1328 r. i w 1329 r.⁸⁸ Nie jest również prawdą, że pleban Martin wzmiankowany był w źródłach tylko w 1402 r., gdyż w tej roli odnotowany został jeszcze choćby w dokumencie z 1409 r.⁸⁹ Dzięki informacjom wyzyskanym ze źródeł proveniencji papieskiej wiemy poza tym, że Martin zmarł przed 26 XI 1417 r., a starania o parafię kłodawską podjęli po jego śmierci, jeszcze w końcu 1417 r., kleryk diecezji warmińskiej Augustinus Vuchs (Wochs, Wachs) oraz kleryk diecezji wrocławskiej Urbanus Gregorii de Dirszow⁹⁰. Finał tej rozgrywki nie jest jasny, wiadomo natomiast, że w listopadzie 1426 r. z suplikami o nadanie kościoła w Kłodawie wystąpił do papieża kleryk diecezji warmińskiej Jakob Sundman⁹¹. Wydaje się także, że pleban kłodawski, zanotowany przez autorkę jako Mateusz Racht, to Maciej z Raciąża (Raciążka), w literaturze przedmiotu zauważany w roli plebana kłodawskiego chociażby w 1460 i 1461 r.⁹² Również Jakob zanotowany przez A. Kobus jedynie pod rokiem 1468, aktywny był w kolejnych latach i jako pleban wzmiankowany był dowodnie jeszcze 3 I 1471 r., o czym dowiadujemy się z pracy H. Freytaga, której znajomość A. Kobus deklaruje w załączonej do książki bibliografii (s. 199)⁹³. Autorce nie był również znany następca odnotowanego przez nią Johanna Reinickiego, czyli Lorenz (Laurentius) Golamyenczky, który plebanem kłodawskim został po 11 V 1486 r., czyli po rezygnacji Johanna, co również odnotowuje H. Freytag⁹⁴.

Uzupełnień wymaga także wykaz średniowiecznych plebanów kościoła w Trąbkach Wielkich (s. 154–155). Agnieszka Kobus wymieniła z tego okresu jedynie Heinricha wzmiankowanego w 1471 r. Pominęła zaś Georga, znanego z dwóch wzmianek źródłowych datowanych na dzień 23 I 1497 r. W pierwszej

⁸⁷ KKG, nr 181; zob. też K. BRUSKI, *Średniowieczna Reda*, [in:] *Historia Redy*, red. Jerzy TRE-
DER, Wejherowo 2006, s. 60.

⁸⁸ Zob. Pr. Urk., Bd. 2, nr 614, 670.

⁸⁹ Zob. S. LIBROWSKI, *Inwentarz*, Dział II, t. 11, s. 124, dokument nr 17.

⁹⁰ Zob. Bull. Pol., t. 4, ed. I. SUŁKOWSKA-Kuraś, S. KURAŚ, Hubert WAJS, Rzym–Lublin 1992,
nr 32, 53, 99, 130–131; RG, Bd. 4, szp. 171.

⁹¹ Zob. Bull. Pol., t. 4, nr 1799, 1802.

⁹² Zob. Jan FIJAŁEK, *O archidyakonach pomorskich i urzędnikach biskupich w archidyaconacie pomorskim diecezji wrocławskiej w XII–XV wieku*, Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu, R. 6: 1899, s. 156; H. FREYTAG, *Landgeistliche*, s. 120.

⁹³ H. FREYTAG, *Landgeistliche*, s. 120.

⁹⁴ *Ibid.*, s. 121.

z nich duchowny poświadczony został jako „commendarius in Trambky”⁹⁵, w drugiej zaś już jednoznacznie jako pleban⁹⁶. W wykazie próżno szukać wreszcie Stanisława, który 8 IV 1508 r. wspomniany został jako były pleban w Trąbkach⁹⁷.

Trudno za kompletny uznać również wykaz średniowiecznych plebanów parafii w Żarnowcu (s. 166–167). Brakuje w nim z pewnością dwóch plebanów: Johanna wzmiankowanego 13 VII 1406 r.⁹⁸ oraz Johanna Lanthmana poświadczonego z tym beneficjum 19 XI 1516 r.⁹⁹

Żadnego średniowiecznego duchownego nie odnajdujemy również w wykazie „rządców” parafii w Żukowie (s. 170–171), choć wiadomo, że plebanami w kościele parafialnym byli wówczas prepozyci miejscowego klasztoru norbertanek¹⁰⁰.

Niepozabawiona błędów jest także lista średniowiecznych plebanów w Cedrach Wielkich (s. 172). Autorka pierwszego ze znanych plebanów zapisała pod rokiem 1418, określając go jako Mateusz Walteri. Mathias (czyli raczej Maciej) Walteri jako pleban w Cedrach („plebanus in Magna Czinger”) poświadczony był już jednak w 1403 r., gdy immatrykulował się za rektoratu Johanna Stephaniego de Calvis na uniwersytecie w Erfurcie¹⁰¹. Plebanem był nadal w 1408 r., gdy jako Mathias de Trutnaw, bakałarz dekretów, rozpoczynał studia prawnicze w Pradze, zapisując się do nacji polskiej i uiszczając 14 gr opłaty¹⁰². Jako pleban w 1410 r. nadal przebywał w Pradze i był wzmiankowany w roli rektora uniwersytetu¹⁰³. Poza tym w źródłach uniwersytetu praskiego jako pleban poświadczany był jeszcze w lutym 1411 r.¹⁰⁴ Wspomnianą parafię

⁹⁵ *Acta capitulorum*, s. 255, nr 569.

⁹⁶ *Ibid.*, s. 257, nr 591.

⁹⁷ *Ibid.*, s. 291, nr 664.

⁹⁸ Rafał KUBICKI, *Przywileje na młyny w dobrach cysterek w Żarnowcu (Świecino 1406 r., Wierzchucino 1516 r.)*, [in:] *Dzierżawcy, literaci, posłowie*, red. Beata MOŻEJKO, Marek SMOLIŃSKI, Sobiesław SZYBKOWSKI, Malbork 2011 (Studia z dziejów średniowiecza, nr 16), s. 295–297, dokument 1.

⁹⁹ *Ibid.*, s. 297–299, dokument 2.

¹⁰⁰ Zob. Antoni CZACHAROWSKI, *Uposażenie i organizacja klasztoru norbertanek w Żukowie od XIII do połowy XV wieku*, Toruń 1963, s. 9.

¹⁰¹ *Acten der Erfurter Universitaet*, bearb. v. Johann Christian Hermann WEISSENBORN, Halle 1881, s. 68; zob. też H. KENKEL, *op.cit.*, s. 18; *Prussia scholastica*, s. 41; H. FREYTAG, *Landgeistliche*, s. 119.

¹⁰² *Album seu matricula juridicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1372 usque ad annum 1418*, Pars I, Prague 1834 (Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis, t. 2), s. 116; *Prussia scholastica*, s. 22; zob. też H. FREYTAG, *Landgeistliche*, s. 119.

¹⁰³ Zob. *Album seu matricula*, s. 158; zob. też *ibid.*, s. 8, 22, 53; *Prussia scholastica*, s. 22; H. FREYTAG, *Landgeistliche*, s. 119.

¹⁰⁴ *Album seu matricula*, s. 163.

zachował do 1420 r., gdy objął urząd archidiakona pomorskiego¹⁰⁵. Pozostając przy parafii w Cedrach, zauważmy również, że następny ze znanych jej „rządców”, Mathias Lemke, zawiadywał nią, zdaje się, także w 1500 r., a nie – jak podaje A. Kobus – tylko w roku 1498¹⁰⁶. Dodajmy jeszcze, że informacje o wspomnianych duchownych autorka ponownie mogła zaczerpnąć ze znanej jej pracy H. Freytaga. Nie inaczej jest w przypadku wykazu duchownych parafii w Koźlinach (s. 175), gdzie autorka odnotowała plebana Johanna tylko pod rokiem 1495, choć z całą pewnością ten poświadczony był jako tamtejszy pleban jeszcze na początku 1497 r.¹⁰⁷ Niesłusznie wśród średniowiecznych plebanów parafii w Suchym Dębnie (Ostrowitem) (s. 175–176) odnotowany został z kolei Jakob Eberhard, który w 1485 r. wzmiankowany był wszak tylko jako duchowny przy tamtejszym ołtarzu Bożego Ciała¹⁰⁸.

Niepełne informacje zaprezentowane zostały także w wykazie plebanów parafii Trutnowy (s. 176), gdzie autorka duchownego Theodericusa umieściła tylko pod 1468 r., choć z ustaleń H. Freytaga wynika, że był on poświadczany źródłowo jeszcze w 1472 r.¹⁰⁹

Kolejne uwagi dotyczą spisu średniowiecznych plebanów parafii w Wiślinie (s. 177), gdzie brakuje choćby plebana Johanna, który zawiadywał parafią z pewnością w XIV w. i wpisany został pod dniem 30 września w nekrologu pelplińskich cystersów jako ten, który przekazał im 5 grzywien¹¹⁰. Pierwszym wspomnianym przez A. Kobus plebanem jest dopiero Laurentius, którego notuje zapewne za H. Freytagiem¹¹¹ pod 1423 r. Informacji tej nie można jednak uznać za pełną, gdyż wspomniany duchowny jako pleban w Wiślinie poświadczany był już jednak z pewnością 27 XI 1419 r.¹¹²

Zastanawiające jest również pominięcie w wykazie „rządców” parafii w Wocławach (s. 177–178) dwóch znanych piętnastowiecznych plebanów: Jakoba Setelera, wzmiankowanego dowodnie od 5 VII 1471 r. do 8 III 1486 r., oraz Bernarda, poświadczanego w źródłach 23 I 1497 r. Pominięcie wspomnianych duchownych zadziwia tym bardziej, że zostali oni wymienieni przez

¹⁰⁵ Kazimierz BIESZK, *Wielkiego mistrza Michała Kuchmeistera zabiegi z r. 1421 o uniezależnienie archidiakonatu pomorskiego od diecezji wrocławskiej*, Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu, t. 7: 1926–1928, s. 318; zob. też *Die Berichte*, Bd. 3, s. 125.

¹⁰⁶ Zob. H. FREYTAG, *Landgeistliche*, s. 119.

¹⁰⁷ Zob. *ibid.*, s. 114; zob. też *Acta capitulorum*, s. 254, nr 560.

¹⁰⁸ Wyraźnie pisał o tym H. FREYTAG, zob. *idem*, *Landgeistliche*, s. 115

¹⁰⁹ *Ibid.*, s. 118.

¹¹⁰ Zob. Piotr OLIŃSKI, *Cysterskie nekrologi na Pomorzu Gdańskim od XIII do XVII wieku*, Toruń 1997, s. 98.

¹¹¹ Zob. H. FREYTAG, *Landgeistliche*, s. 114–115.

¹¹² Zob. opublikowany regest dokumentu przechowywanego w Archiwum Państwowym w Gdańsku: Rafał KUBICKI, *Wybrane źródła do dziejów szpitala Świętego Ducha w Gdańsku z lat 1382–1449*, *Studia z dziejów średniowiecza*, 2014, nr 18, s. 318, regest nr 33.

H. Freytaga¹¹³, z którego pracy, często przywoływanej również tutaj, autorka przecież korzystała, choć niestety, co pokazało kilka powyższych przykładów, z różnym skutkiem i niezbyt dokładnie. Warto również wskazać, że pewne informacje na temat obsady tej parafii mamy również z okresu wcześniejszego. Wiemy chociażby, że w czasach wielkiego mistrza Michała Kuchmeistera (1414–1422) ów zwierzchnik zakonu prezentował w związku z rezygnacją Nikolausa Crynnawa na urząd plebana w Wocławach Andreasa Słomowa¹¹⁴.

Korzystający z książki A. Kobus muszą być również świadomi, że punktem wyjścia badań autorki była sieć parafialna obecnej Archidiecezji Gdańskiej. Z tego też powodu na kartach tej pracy nie znajdują niestety wykazów plebanów parafii, które znajdowały się niegdyś na tym terenie, ale obecnie już nie istnieją, ewentualnie są tylko kościołami filialnymi. Dotyczy to średniowiecznych parafii w Rokitnicy, Leszkowach, Bogatce, Osicach czy Steblewie. Zauważamy jednak pewien wyjątek. Na s. 178 autorka postanowiła wymienić bowiem średniowiecznych plebanów parafii w Koszwałach.

W książce widoczne są także błędy wynikłe najpewniej z nieuważnego przepisania. Podajmy kilka przykładów. Dziekan gdański (?)¹¹⁵ Mikołaj Mylonius funkcję tę sprawował do 1611, a nie 1511 r. (s. 39). Franciszkański przeor zapisany przez autorkę jako Jerzy Reumrckt służył przy gdańskiej parafii pw. św. Trójcy do 1628, a nie 1828 r. (s. 56). Stanisław Łada był niewątpliwie dziekanem dekanatu Pruszcz Gdański do 2009, a nie 1909 r. (s. 129). Baltazar Schulte posługę duszpasterską w parafii w Mierzeszynie zakończył w 1616 r., a nie 1515 r. (s. 153). Natomiast Kaspar Falck plebanem w Suchym Dębie (Ostrowitem) był w 1526, a nie w 1426 r. (s. 176). Nie zawsze autorka była konsekwentna przy zapisywaniu nazwisk duchownych, gdyż np. w wykazie dziekanów gdańskich spotykamy Mikołaja Myloniusa (s. 39), a w wykazie rządców parafii NMP w Gdańsku Mikołaja Miloniusza (s. 59). Osobno, tak jakby były to dwie osoby, Mikołaj widnieje w indeksie osobowym (s. 226–227). W bibliografii odnajdujemy wreszcie błędne nazwy archiwów, gdyż zamiast o Archiwum Archidiecezjalnym w Gdańsku¹¹⁶, Archiwum Diecezjalnym w Pelplinie i Archiwum Diecezjalnym we Włocławku czytamy o Archiwum Archidiecezji Gdańskiej (s. 189), Archiwum Diecezji Pelplińskiej (s. 191) i Archiwum Die-

¹¹³ Zob. H. FREYTAG, *Landgeistliche*, s. 118–119.

¹¹⁴ *Formularz z Uppsali. Późnośredniowieczna księga formularzowa biskupstw pruskich*, komentarz i edycja Radosław BISKUP, Toruń 2016, s. XIII, przypis 19.

¹¹⁵ W rzeczywistości, i to już od 1582 r., był oficjałem nominowanym przez biskupa włocławskiego Hieronima Rozrażewskiego, zob. Witold SZCZUCZKO, *Miloniusz Mikołaj*, [in:] SBPN, t. 3, s. 224–225.

¹¹⁶ Tę nazwę przywołuje zresztą autorka na stronie 25. Na s. 33 znów pisze jednak o Archiwum Archidiecezji Gdańskiej. Tam również ponownie wspomina o Archiwum Diecezji Pelplińskiej.

cezji Włocławskiej (s. 192). Szereg błędów, choć zazwyczaj drobnych, spotykamy również w załączonym wykazie wykorzystanych źródeł drukowanych i literatury¹¹⁷.

Powyższe przykłady pokazały, że autorka nie była najlepiej przygotowana do pracy ze źródłami średniowiecznymi. Mało tego: zamieszczona przez nią bibliografia zdradza, że nad takowymi źródłami wcale nie pracowała. Wykazy duchownych z okresu średniowiecza opracowała tylko na podstawie literatury przedmiotu, której również nie znała niestety w stopniu zadowalającym, a z niektórych prac skorzystała niezbyt dokładnie. Zabiegi te okazały się wysoce niewystarczające, czyniąc z wykazu duchownych średniowiecznych narzędzie mało przydatne do korzystania przez kolejnych badaczy. Wydaje się, że spisy, które chronologicznie obejmują tak długi okres, nie powinny być opracowywane przez jedną osobę, a raczej kilkusobowy zespół badawczy. Ryzyko wystąpienia wówczas błędów jest wielokrotnie mniejsze.

W niniejszym tekście podjąłem się oceny tylko fragmentu pracy A. Kobus. Wymienione przykłady pokazały, że wykazy średniowiecznych duchownych z obszaru obecnej Archidiecezji Gdańskiej można uzupełnić i poprawić, a dalsze szczegółowe i pogłębione badania nadal są wskazane. Tego typu poprawki i uzupełnienia możliwe są także dla wykazów duchownych z innych okresów historycznych. Przykładem może być nieodnotowanie przez A. Kobus poświadczonego chociażby 5 III 1537 r. plebana w Pruszczu Grzegorza Crendnera¹¹⁸ oraz rozbieżności i pominięcia, jakie zauważa się, zestawiając spis duchownych związanych z parafią oksywską opracowany przez A. Kobus,

¹¹⁷ W wykazie wykorzystanych źródeł drukowanych na s. 197 zamiast o Schematyzmie Diecezji Gdańskiej czytamy o „Schematyzmie Diecezja Gdańskiej”. Na tej samej stronie przywołując pracę Schwengla autorka podaje błędny tom Fontesu TNT (powinno być t. XVI–XIX, jest natomiast t. XVI–XVII), w tytule zaś zamiast „ad interim” pisze „an interim”. Pomija poza tym wydawcę tego źródła. Na s. 198 podobny błąd, dotyczący podania niewłaściwego tomu i roku wydania, odnosi się do wizytacji biskupa Hieronima Rozrażewskiego. W wykazie wykorzystanej literatury na s. 199 drobny błąd wkradł się natomiast do tytułu książki autorstwa Leszka Jażdżewskiego (jest „św. Leona Wielki” zamiast „św. Leona Wielkiego”), natomiast na s. 200 błędnie zapisane zostało nazwisko jednego z redaktorów pracy zbiorowej (jest A. Gołębnia zamiast A. Gołębniak). Zauważmy również, że autorka dwukrotnie, w przypisach 13 i 151, stosuje op.cit., przywołując pracę T. Nowickiego. W swojej książce korzysta jednak z dwóch opracowań tego autora i czytelnik, szczególnie w przypisie 151 nie wie, do której pracy tego badacza rzeczywiście odsyła. W przypisie 14, jak również w bibliografii znajduje się natomiast niepełny opis bibliograficzny opublikowanych materiałów III Synodu Gdańskiego. We wskazanym przypisie brakuje przede wszystkim informacji, że autorka odwołuje się do obejmującego stosowne załączniki *de facto* drugiego tomu tego wydawnictwa. Niepełny jest wreszcie wykaz skrótów, który nie obejmuje i nie wyjaśnia skrótów ze strony 13 (przypis 1 i 2).

¹¹⁸ Stanisław LIBROWSKI, *Inwentarz, Dział II, t. 3. Kopiarz i częściowo formularz wikariuszy gen. i oficjałów włocławskich przeważnie z drugiej ćwierci XVI wieku*, Włocławek 2000, s. 35, dokument 114.

z wykazem opracowanym przez T. Rembalskiego¹¹⁹. Czy skala niedociągnięć w wykazach obejmujących duchownych z okresu od XVI do XX w. jest równie duża jak dla okresu średniowiecznego, nie jestem w stanie ocenić. To już zadanie dla badaczy czasów nowożytnych i najnowszych.

Nadesłany 9 I 2018

Nadesłany po poprawkach 24 V 2018

Zaakceptowany 4 X 2018

Dr Radosław Krajniak
Instytut Historii i Archiwistyki
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
e-mail: radekkrajniak@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7016-8859

¹¹⁹ Por. T. REMBALSKI, *Gdynia i jej dzielnice*, s. 130.